

ZA NM GOVORE I PIŠU: Hoveš Šehter, Darko Radojević, Dunja Melčić, Mirjan M. Nadrljanski, Vlada Stanković, Aleksandar Arsenijević, Savo Pejčinovski, Vildana Selimbegović, Dimitrije Boarov, Tamara Jorgovanović, Momčilo Pantelić, Dragana Garić Jovičić, Maša Seničić...

SRBIJA 250 DIN / CRNA GORA 28 EUR / MAKEDONIJA 100 DEN / BIH 5 KM / HRVATSKA 18 HRK / SLOVENIJA 3 EUR

3

NOVI MAGAZIN

250 din.

26. I 2023.

BROJ 613

ISSN 2217-5628

9 772217 562008 >

Poplave

**Deponije
nemara**

Uglješa Šajtinac

**Uporno se opiremo
promenama**

Prilog

**Prve srpske
feministkinje**

KOSOVO

SCENARIO GOTOV, ČEKAJU SE POTPISNICI

Vesnice novog

Teško je dati definiciju feminizma. Svi znamo doduše, da feministički pokret teži 'za ravnopravnošću žene sa muškarcem', 'za pravom za samoopredeljenje žene', ali sve to ističe suviše pojedinosti i ne iscrpljuje problem u celini. O feminizmu nema izgrađenih teorija, njegova ideološka osnova tek je u stvaranju. Zato je veoma složen pothvat ocrtati u čemu se sastoji.

Uz izuzetak činjenice o nepostojanju feminističkih teorija, ova misao međuratne feministkinje Julke Hlapec Đorđević, objavljena u knjizi *Studije i eseji o feminizmu 1935. godine*, sasvim bi odgovarala našem savremenom trenutku. Zaista je „složen poduhvat“ tačno definisati šta podrazumevamo pod feminizmom kako u savremenom tako i u istorijskom kontekstu. Feminizam u Srbiji je gotovo u potpunosti uvezen fenomen, kao ideologija i kao praksa. Kada istoričar Wolfgang Šmale govori o Evropeizaciji, kao kulturnom procesu koji je doveo do stvaranja jedinstvene, evropske kulture, i femi-

Posmatrano iz perspektive istorije feminizma i emancipacije žena u Srbiji, Svetozar Marković svojim idejama i radom simbolizuje sasvim jedinstvenu pojavu, koja ga izdvaja u odnosu na sve kasnije feminofilne političare

Piše: **Ivana Pantelić**

nizam mora biti integrativni deo tog procesa i evropski vrednosti.

ZAHTEVI: Činjenica da je feminizam prihvaćen spolja, međutim nikako ne umanjuje njegov značaj, naročito kada imamo na umu, kako filozofkinja Adriana Zaharijević navodi, „da je reč o pokretu koji je nastao u anglosaksonskom kulturnom kontekstu i koji se potom raširio na druge zemlje u kojima je bilo više ili manje spremnosti da se prihvate njegovi zahtevi“.

Takođe je važno da na početku definišemo šta podrazumevamo pod feminizmom, naročito kada je 19.

vek u pitanju. Sam termin *feminizam*, jeste i socio-lingvistički transfer. Preuzet je iz francuskog jezika i odomaćen u svim jezicima i kulturama.

Kao termin pod kojim se podrazumeva pokret, ideologija, borba za prava žena, počinje da se koristi u Engleskoj 90-ih godina 19. veka a u prvoj polovini 20. veka postaje opšteprihvaćen u čitavoj Evropi. Za potrebe ovog teksta pod feminizmom podrazumevam pojednostavljenu definiciju istoričarke Karen Ofen koja kao feminističko delovanje u prošlosti vidi svaku javnu aktivnost koja je za cilj imala poboljšanje položaja žene u društvu.

SRBIJA NA ISTOKU: Po ovom modelu možemo analizirati i prve pokušaje žena i muškaraca u Srbiji 19. veka da ukažu na neravnomeran položaj žene u srpskom društvu i ponude određena iskustva iz zapadne Evrope i Rusije kao moguća rešenja. Prvi borci i borkinje u istoriji feminizma u Srbiji bili su prvi srpski socijalisti i socijalistkinje. Među njima pionirsku ulogu svakako je imao Svetozar Marković.

Posmatrano iz perspektive istorije feminizma i emancipacije žena u Srbiji, Svetozar Marković svojim idejama i radom simbolizuje sasvim jedinstvenu pojavu, koja ga izdvaja u odnosu na sve kasnije feminofilne političare. Markovićev feminizam predstavlja osoben model, donekle hibridnog karaktera.

Reč je o svojevrsnoj mešavini ruskih socijalističkih ideja i zapadnoe-

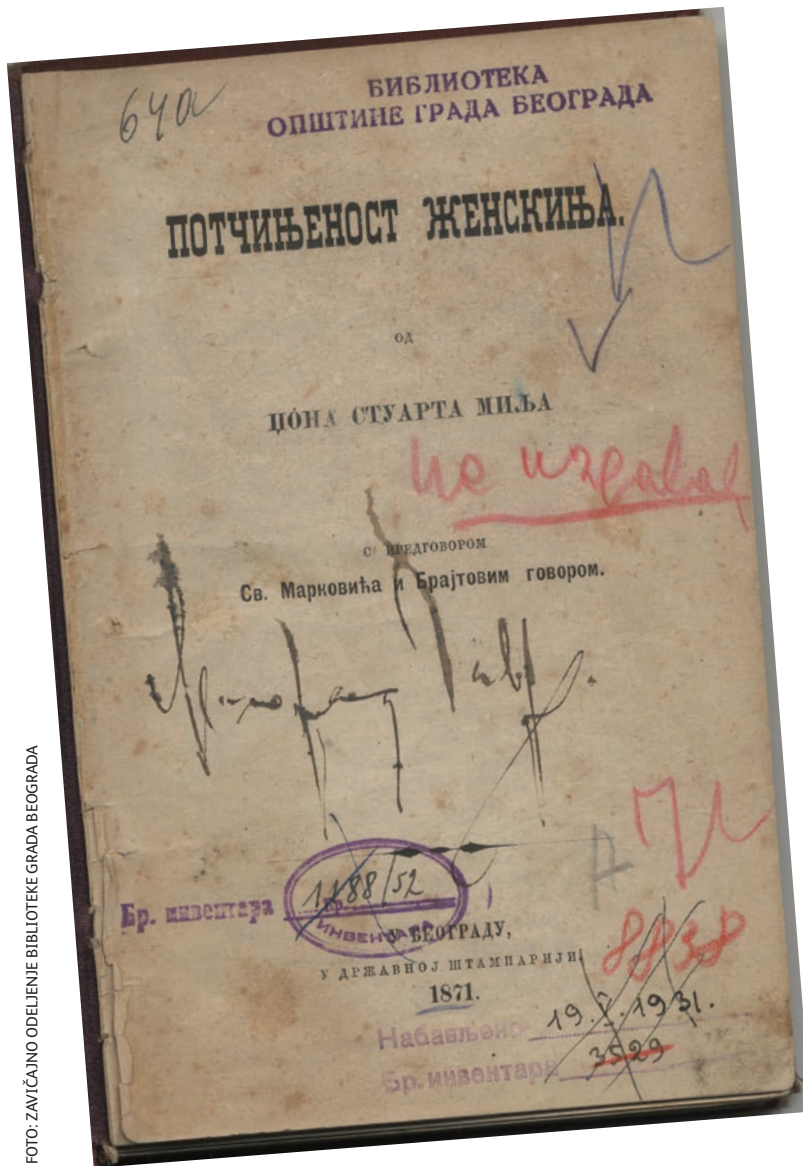

veka

vropskog liberalizma 19. veka. Ideje socijalne jednakosti i individualnih sloboda trudio se da prilagodi kontekstu srpskog društva. Na Svetozara Markovića formativno su uticali ruski socijalisti-nihilisti sa kojima se upoznao tokom studija u Petrogradu i kasnije Cirihi.

U Cirihi je postojala, kako je to istoričarka Ljubinka Trgovčević definisala *slovenska kolonija* „...iako studentska po statusu, ona je bila u osnovi politička skupina“. Naročit su utisak na njega ostavile ruske nihilistkinje, studentkinje na ciriškom univerzitetu. Velika većina studentkinja u Evropi, u drugoj polovini 19. veka, studirala je upravo u Švajcarskoj, najčešće na Univerzitetu u Cirihi.

Švajcarski univerziteti su među prvima u Evropi, 1867. omogućili masovnije studiranje devojkama. Marković je pisao o mladim Ruskinjama, skromnim, radnim, požrtvovanim i spremnim da se bore za nove odnose u društvu: „To su ženske što se otkazaše muškog tutorstva, pa se rešiše da sopstvenim rukama zarađuju sebi leb... To su te što osnivaju asocijacije da oslobode svoje ruke od tuđeg kapitala; to su te što pokazaše svetu kako čovečanstvo *ne upotre-*

bljava celu polovinu svoje umne snage; ...to su vesnice novog veka“.

Od ruskih revolucionarnih studenata i studentkinja je, pored ostalog,

usvojio i ideje o emancipaciji žena i jednakosti polova, ali je bio i veoma dobro upoznat sa idejama evropskog liberalnog feminizma. Njegove osnovne vrednosti borbe za sticanje

građanskih prava koje su podrazumevale politička prava, pravo na obrazovanje, prava na privatnu svojину Marković je prihvatio i integrisao u svoj model ženske emancipacije u Srbiji.

NEMA „PRIRODNIH“ RAZLIKA: U pisanom opusu ostavio je tri teksta u kojima problematizuje položaj žena i ponudio je moguća rešenja definisana po njegovom feminističkom modelu. Svoje ideje, prvi put, teorijski je definisao u poglavlju studije *Realni pravac u nauci i životu*. U tekstu problematizuje koncept društvenih razlika između polova. Oslanjajući se na liberalna učenja britanskog filozofa i političara Džona Stjuarta Mila, on pobija polazne pretpostavke patrijarhalnih matrica, i zaključuje da

ne postoje „prirodne“ razlike između muškaraca i žena. Uzroke za društvenu potčinjenost žena pronalazi u neravnomernom ekonomskom položaju, političkoj obespravljenosti, nedovoljno dostupnom obrazovanju ženskoj deci, a prepreke za prevazilaženje problema, jednako kao i Mil, vidi u petrifikovanom patrijarhatu oličenom u ženskoj ekonomskoj, pravnoj i građanskoj neravnomernosti.

U ovom tekstu Marković daje i veoma radikalnu i revolucionarnu kritiku institucije braka. Naročito upozorava na neravnomerni položaj žene u braku: „Ustanovom braka žena je vezana za čoveka, i ma kako da je on gadan i odvratan ona je obavezna da svojim telom zadovoljava njegove životinjske instinkte. Čovek je u tome

gotovo sasvim slobodan. On može u svako doba faktično, i bez razvoda braka, živeti sa drugom ženom; ali ako žena to učini i muž u društvo kazne je kao prestupnicu.“

Tekst *Je li žena sposobna da bude ravnopravna sa čovekom* objavio je 1870. godine. Marković je kao povod za ovaj tekst iskoristio činjenicu da je Engleskinja Elizabeta Morgan dobila diplomu „doktora medicine“ na ciriškom univerzitetu. To je bio drugi slučaj u istoriji tog univerziteta da žena dobije ovu diplomu, prva je bila Ruskinja Nadežda Suslova. U tekstu ističe neminovnost ženskog obrazovanja kao neophodnog faktora ekonomske nezavisnosti a medicinu vidi kao disciplinu u kojoj će žene postati superiorne nad muškarcima ali i ako siguran „zanat“ koji obezbeđuje egzistenciju.

UDAJOM NA SESTRE NINKOVIĆ:

Iako je Svetozar Marković bio gotovo usamljena pojava u srpskoj javnosti, njegova feminofilna politika bila je, formativno, veoma važna za prve socijalistkinje u Srbiji, sestre Milicu i Anku Ninković. Sestre Ninković poreklom iz Novog Sada, bile su ćerke direktora Srpske pravoslavne gimnazije u Novom Sadu. Nakon završetka osnovne škole, pohađale su privatno gimnaziju.

Tokom gimnazijskog školovanja prvi put su došle u kontakt sa tekstovima Svetozara Markovića a u januaru 1872. sticajem čudnih okolnosti Marković se, bežeći od srpske policije, našao u kući porodice Ninković u Novom Sadu. Tada je započelo prijateljstvo Milice i Anke Ninković i mladog, buntovnog socijaliste. Markovićevo prisustvo zauvek je promenilo živote sestara Ninković.

Na njegov predlog one su u septembru 1872. otišle na studije pedagogije u Cirihi. Po dolasku u Cirihi postale su i politički aktivne. Preko Markovićevih veza odmah su se povezale sa Studentskom sekcijom Slovenske socijaldemokratske partije. U druženju sa studentima okupljenim oko socijalističkih ideja formirale su i sopstvene feminističke stavove.

Veoma bitan deo njihovog društvenog angažovanja u Cirihi bio je rad u srpskoj štampariji. Tu su bile štampane socijalističke knjige, proglašane socijalističke brošure na srpskom i ruskom jeziku.

Protiv potčinjenosti ženskinja

„Čim ženskinja bude ekonomsko nezavisna ličnost, ona mora biti i pravno nezavisna, jer je jedno bez drugog besmislica“. Marković se i u ovde poziva na Mila. U svoj tekst Marković je integrisao i govor, sa ceremonije dodele doktorata doktora Rozea, profesora hirurgije i mentora Elizabete Morgan.

Marković u ovom tekstu ističe važnost sticanja ženskih građanskih i političkih prava i kritikuje emancipatorski model, tada dominantan u Srbiji, a koji žensku emancipaciju vidi primarno kao emancipaciju majke. Ovom stavu suprotstavlja mišljenje profesora Rozea prema kome „porodica nije najviši ideal čovečanstvu za žene“.

Godinu dana kasnije, 1871. u Beogradu izlazi srpski prevod Milove knjige *Potčinjenost ženskinja* (The Subjection of Women), samo dve godine nakon izlaska engleskog originala. Pre srpskog izašli su prevodi na ruski, nemački, francuski i poljski jezik. Prevod su potpisala tri studenta ali je izvesno da je inicijativa za štampanje knjige potekla upravo od Svetozara Markovića. On je napisao predgovor srpskom izdanju sa simboličnim naslovom *Oslobođenje ženskinja*. Pored Markovićevog predgovora štampan je i prevod govora britanskog liberalnog političara Džona Brajta, o pravu glasa za žene. Mil u ovoj knjizi argumente gradi na principima liberalne misli 19. veka. „neravnopravan položaj žene u braku i društvu suprotan je u potpunosti ličnim slobodama i pravima pojedinca, bez čega je nemoguć napredak čovečanstva.“ U predgovoru Milovom tekstu, Marković kao osnovu ženskog oslobođenja vidi obrazovanje, iz koga će kasnije proizaći njena ekonomska nezavisnost i politički subjekt: „Kako da se cela polovina čovečanstva, ženski pol, izvuče iz mraka neznanja, potčinjenosti i prazne sujete i zadobije za nauku i čovečanski napredak.“ i zaključuje da „baš oni narodi koji su manje razvijeni tim više treba da izučavaju ova pitanja, da se koriste naukom što su je drugi narodi izradili dugim, teškim opitom.“ Kratak tekst zaključuje: „Čitaoci koji ozbiljno prouče ovu knjigu uvideće kako je, pitanje o 'ženskom oslobođenju' nerazdvojno svezano sa celim društvenim preobražajem sa oslobođenjem čovečanstva od sviju zala, poroka, tiranija i robovanja. Uvideće da 'žensko pitanje' nije za nas prerano, već da je ono prvo koje treba staviti na *dnevni red*.“

Kako je veliki problem bio da se u Cirihi pronađu slovoslagачi za srpski jezik, u štampariji su dobrovoljno radile na slaganju tekstova srpske studentkinje, među kojima su prve bile sestre Ninković, zatim Jelisaveta Pešić i Mileva Stojiljković. One su se toliko izvežbale u tipografskoj veštini da su tekstove brže slagale i od najboljih slagачa. Nakon dve godine uspešnog studiranja i završetka studija sestre Ninković su, u dogovoru sa Svetozarom Markovićem, odlučile da otvore privatnu školu za devojčice.

Umesto da se vrate u Ugarsku, gde

su zakoni bili donekle liberalniji, odlučile su da školu otvore u Kraljevini Srbiji. Kao mesto za svoju školu odabrale su Kragujevac. U pismu ministru prosvete Filipu Hristiću naglasile su „Mi se sa oduševljenjem lačamo ovog preduzeća i sa najvećom energijom radićemo na njegovom ostvarenju, kao što smo sa energijom podnosile tegobe i podsmevanja, kojima su nas predusreli, kada smo pošle da se spremamo za ovaj rad.“

Plan rada, koji su osmislile, bio je moderan i samim tim različit od postojećih programa Više ženske škole u Beogradu. Oslanjao se na prirodne

nauke, a posebno pažnju je poklanjana fizičkim aktivnostima. Čitav pedagoški koncept bio je zamišljen kao značajno manje „sakralan“, veronauka je bila predviđena tek u starijim razredima, zbog sazrevanja i mogućnosti apstraktnog i kritičkog mišljenja učenica. Ovakva zamisao nije naišla na razumevanje tadašnjeg ministra prosvete. Naredne godine ministar prosvete postao je Stojan Novaković, koji je izdao odobrenja za otvaranje škole.

Da li je škola sestara Ninković započela sa radom ne možemo saznati iz sačuvanih istorijskih izvora. Ono što međutim pouzdano znamo jeste činjenica da je tadašnji predsednik vlade Danilo Stefanović maja 1875, naredio da se sestre Ninković protečaju iz Srbije.

Ovo je svakako bio kraj prosvetiteljskih ideja sestara Ninković u Srbiji. Kako bi se izbegla deportacija bilo je dogovoreno da se sestre Ninković, fiktivno udaju za mlade političare koji su bili pouzdani partijski drugovi. Izbor je pao na Peru Todorovića i Nikolu Pašića. Na zakazana „venčanja“ došao je Pera Todorović, ali se Pašić, vođen sebi osobenom kalkulantskom logikom, nije pojavio, što je za Anku predstavljalo veliki problem. Rešenje su brzo pronašli pa je na Pašićevo mesto došao Kosta Anđelković.

Milica i Anka Ninković su se venčale sa Perom Todorović i Kostom Anđelković i na taj način izbegle proterivanje iz Srbije.

SESTRESTOJILJKOVIĆ: Iako hronološki ne pripada periodu 19. veka interesantno je spomenuti kako je pravnik i političar Slobodan Jovanović, u međuratnom periodu, kada je pisao o vladi Danila Stefanovića, opisao i ovu epizodu sa sestrama Ninković. Njegov stav nam dosta govori o naknadnoj recepciji socijalističkih ideja, kao i emancipacije žena: „Policija ih je obeležila kao komunistkinje. Za čiča-Danila (Stefanovića, *prim. aut.*) već i čovek komunist bio je nešto bezumno, ali žena komunist izgledala mu je huljenje svih zakona i ljudskih i božijih.“

Sestre Ninković ostale su u Kragujevcu i bile su učesnice demonstracija *Crveno barjače* iz 1876. godine. Iste godine Milica Ninković odlazi sa

Za potrebe ovog teksta pod feminizmom podrazumevam pojednostavljenu definiciju istoričarke Karen Ofen, koja kao feminističko delovanje u prošlosti vidi svaku javnu aktivnost koja je za cilj imala poboljšanje položaja žene u društvu

ОСЛОБОЂЕЊЕ ЖЕНСКИЊА.

Има и код нас људи као и свуда, који ће одма чим женскиња прерано: Сваки ко шај муш основа д Друштв

ношаје говорен говорен ним уст ђење в и апсат ђењем међу - кругљ претр

VI

често прилени човеку ути може видети из свакидан чим не живи у спротињи мисли о „насушном лебу тво“ т. ј. почиње да постаје сујетнија, грамжљ — гора но што је чов друштву. То је природн чињености, необразовања добра од природе, доб сваком погледу у својо спречи сваки племенит воримо о већини жена, менитих изузетака) да тежњу, само ако је оштру цел — ван кј често кадра да то назо дицом, непоштењем и живот човеку и поро сама живи, јер она нема ниван образовања па доследно ни уз чанског осећања. Она нема ни човек и члан друштва, није већином не разуме најплеменит племенитији рад човеков. Е жене у породици и друштву гледу.

У економским одношајима тако исто штетна за друштв ралном. Њен је рад далеко човеков, јер она није об човек. Па после: кад се са жене, на њене шарене дре чице и кришце, на њене колико је штетно за нар

Тек у последн зају самог чо његове однош када „важна тежи међу - државној ф вљала ебуде узгредна. Н да се уреди векова зара Европу)? Друштва? ства, жен потчињено и човечан тања очен твене и д закон, д питања она спор Она се ком ступ који су

чавају ова питања, д други народи израдили дугим, тешки је други народи израдили дугим, тешки. Ђуди су се најпре свађали и тукли. дели да им треба суд и полиција, правља спорове и да их чува од доцније људи почеше да увиђају довољно да од ваљаности полит број развијених глава и т. д. ве леба и његове равномерне подел образовања и моралности народ тек на свету почели да мис зовању и моралности и свим

жена навикла да се кити ради лепоте и допа дања човеку. Колико се руку употребљавају на производњу ових трица? колико глава морају да се занимају измишљањем разних мода? на- послетку само усавршавање индустрије, развитак механичке и хемијске технике мора да се повија за модом праскошлуком. И то у сљед тога: што жења не сваћа своје лично, човечанско достојанство, што је она потчињена човеку — средство за његово уживање а не равноправна личност!

Ја нарочито обраћам пажњу читалаца на ову страну „женског питања“. Д. С. Миљ у овој књизи више говори као заступник женских права — као адвокат женскиња. Он говори о патњи саме жене, која има у друштву саме обвезе а никаква права. Он указује очевидну неправду што свака најбоља, најобразованија и најпле менитија жена има мање права но најгори, нај- глуцљи, најнидољји човек. Против ове неправде у друштву устаје Миљ. Он показује да жена има и право и способност, да заузме правно једнак положај у друштву као и човек. Миљ казујући кака се неправда наноси женскињу у друштву побуђује нас неотично да мислимо на другу страну женског питања т. ј. да мислимо на то: како се неправда нанешена жени свети целом човечанству. Читаоци који озбиљно про- уче ову књигу увидеће како је питање о „жен-ском ослобођењу“ нераздвајно свезано са целим друштвеним преображајем са ослобођењем чо- вечанства од свију зала, порока, тиранија и робовања. Увидиће да „женско питање“ није за нас прерано, већ да је оно прво које треба ставити на дневни ред.

С. Марковић.

V
утичу на образовање и моралност свију чланова у друштву. Тек од тог доба увиђа се све више од каке је важности по цео човечански напре- дак одношај између човека и жене у породици и друштву. У породици се дете почиње да вас- питава, ту оно добија прве појмове о свима предметима, а нарочито о својим одношајима спреам других људи и моралу који постоји у тим одношајима: своје и туђе, род и не — род, право и неправдо, истина и лаж, слобода и насиље и т. д. све то дете изучи својим оштром у сво- јој породици или у блиском кругу других поро- дица. У овом „домаћем васпитању“ мати игра веома жалосну улогу. Она нема већином никаква образовања. Па и онде где је она образована као „женска“ она није кадра да деци саопшти „прва знања“ а камо ли да развије своју децу за људе, чланове друштва — грађане. Жена није грађанин. Она не зна ни за грађанска права, ни за грађанске и човечанске дужности и врлине. Колико год сам примера видео у нашој поро- дици да мати учи дете како се понашати спреам других људи вазда сам видео како га кад роб васпитава будућег „грађанина“. Па још више: у овом непосредном сношају са својом породицом васпитава се човек целог живота. Личним саобраћајем и саједничким животом чо- века и жене васпитавају се узајамно; узајамним утицајем код њих се развијају многе мане и многе врлине. Ситне сујете и прљаво славољубље, жеља за влашћу и грамжење за новцем — ови и многи други покретачи човекови, који изазивљу ниске страсти у човеку, који стварају читаве интри- гантске — политичне — партије; све

PRILOG: PRVE SRPSKE FEMINISTKINJE I NJIHOVI EVROPSKI UZORI

Kao termin pod kojim se podrazumeva pokret, ideologija, borba za prava žena, *feminizam* počinje da se koristi u Engleskoj 90-ih godina 19. veka, a u prvoj polovini 20. postaje opšteprihvaćen u Evropi

srpskom vojskom, kao bolničarka, u Srpsko-turski rat. Iz rata se vraća vidno narušenog zdravlja. Zatim je napustila Srbiju i odlazi na studije medicine prvo u Petrograd, pa Cirihi i Pariz. Bila je prinuđena da prekine studije usled veoma teškog zdravstvenog stanja. Vratila se u Kragujevac kod sestre Anke u čijem domu je i preminula 1881. u 27 godini. Nakon Milićine smrti Anka se nije više društveno angažovala.

Pored zajedničkih napora za obrazovanje ženske dece iza Milice Ninković ostali su značajni prevodi, govorila je nemački, francuski i ruski jezik. Bila je novinarka i prevoditeljka. Svojim prevodima na srpski jezik doprinela je prenošenju kulturnih uticaja iz zapadne Evrope u Srbiju 19. veka. Prevela je sa francuskog knjigu Graha Babefa *Jedna junakinja iz francuske revolucije*, Viktora Igoa *Istorija jednog zločina*, sa ruskog je prevela *Azbuka socijalnih nauka*. Od najveće vrednosti u prevodilačkom radu Milice Ninković predstavlja prevod *Srbije na istoku*, Svetozara Markovića sa srpskog na ruski jezik. Prevodila je i članke Svetozara Markovića na nemački, zahvaljujući čemu su objavljivani u nemačkoj štampi. Ovaj, obrnuti kulturni transfer, iz Srbije ka zapadnoj Evropi veoma je značajan za razumevanje istorije socijalističkog pokreta u Srbiji ali i istorije emancipacije žena.

Ranije u tekstu spomenute, takođe socijalistkinje i ciriške studentkinje, Jelisaveta Pešić i Mileva Stojiljković

iz Smedereva, su na specifičan način, društvenim angažovanjem, ali i osobenom estetikom ostavile svedočanstvo evropskih i ruskih društvenih uticaja u Srbiji 19. veka. Po povratku sa studija one su u rodnom gradu, otvorile štampariju, po uzoru na štamparije socijalističkih glasila u Cirihi. Štampale su socijalističke listove *Narodna volja* i *Fenjer* čiji su urednici bili njihovi muževi Milan Pešić i Dragoljub Stojiljković. Leontije Pavlović, koji je objavio knjigu o ovoj smederevskoj štampariji, zaključuje: „ova dva urednička para predstavljali su čudo za palanački mentalitet, koji je onda vladao u Smederevu“. Ono po čemu ih je srpska palanka takođe pamtila bila je i njihova svedena estetika. Po stilu oblačenja i frizuri ugledale su se na svoje univerzitetske koleginice, ruske nihilistkinje. To je bio gotovo androgeni stil oblačenja, sa kratkim frizurama.

O estatici ruskih nihilistkinja s oduševljenjem je pisao i Svetozar Marković: „... Prvo što mi pade u oči u tom zboru beše, grdna razlika između tih ljudi i onih, što dolaze na naše besede. Na naše besede dolaze svi muškarci u balskim crnim aljinama... a ženske u belim aljinama s otvorenim grudima i napudrenom glavom, da padneš u nesvest!... Ovde muški behu u svojim običnim aljinama, no naročito me udiviše ženske. Nikada ne videh toliki broj ženskinja *skromno obučenih*. Ogromna većina beše u crnim, mrkim i sivim aljinama zakopčanim do grla... Crno vuneno,

bez krinolina. To behu sve s podsećenom kosom a neke i sa plavim ili zelenim naočarima. To su – ruske nihilistkinje.“

Ovako osoben stil mladih socijalistkinja izazivao je veliko čuđenje i neodobravanje u varoši kakvo je Smederevo svakako bilo: „...Jelisaveta i Mileva, na zaprepašćenje ondašnje čaršije, išle su ošišane kose, kao muškarci, ističući time ravnopravnost. Zbog nesličnosti sa svojim suvremenicama, kao i zbog njihovog dotada nečuvenog posla u štampariji i redakciji, o njima se prepričavalo dokle god je bilo živih savremenika“, piše Leontije Pavlović.

Da ovakva stav javnosti, o ženama koje su se drznule da iskorače iz društveno prihvatljivih (estetskih) normi, nije bio osoben isključivo za srpsko društvo 19. veka, govori nam i činjenica da su na ruske nihilistkinje, obučene u odela muškog kroja, sa izrazito kratkim frizurama i cigaretom u ruci, građani Ciriha gledali skoro kao i na prostitutke.

Evropski uticaji na procese emancipacije žena i(li) razvoja feminističke misli i pokreta u Srbiji u drugoj polovini 19. veka predstavlja jedno od osnovnih pitanja i ključnih označitelja ženske borbe i muške podrške u toj borbi. Transferi su bili pre svega društveni i raznovrsni. Dolazili su iz Rusije, Velike Britanije ali i Francuske, Nemačke. Formulirani u različitim ideološkim diskursima, svaki na svoj, osoben, način ostavili su značajan uticaj na razvoj feminističke misli i ženskog organizovanja i udruživanja. Svi socio-kulturni evropski uticaji stvorili su čvrstu osnovu za dalji razvoj feminističkog pokreta nakon završetka Prvog svetskog rata u kraljevini SHS i kasnije Kraljevini Jugoslaviji. Kao što su procesi ženske emancipacije i stvaranja feminističkog pokreta u Srbiji u drugoj polovini 19. i početkom 20. veka, bili veoma složeni i dugotrajni, tako su i njihovi evropski uticaji bili neodvojiv, integrativni deo tih procesa. **☞**

NAPOMENA

Ovaj rad deo je članka napisanog u okviru projekta IDEJE, Fonda za nauku Republike Srbije, broj projekta 7747152, Cultural Transfer Europe-Serbia from the 19th to the 21st century – CTES

Nakon uspešnih studija, sestre Ninković su, u dogovoru sa Svetozarom Markovićem, odlučile da otvore privatnu školu za devojčice. Umesto da se vrate u Ugarsku, odlučile su da školu otvore u Kraljevini Srbiji, u Kragujevcu